

Вестні БДПУ

Штоквартальны навукова-метадычны часопіс.
Выдаецца з чэрвеня 1994 г.

№ 3(89) 2016

СЕРЫЯ 1. Педагогіка. Псіхалогія.
Філалогія

Галоўны рэдактар А. І. Жук

Рэдакцыйная калегія:

Г. В. Торхава (*нам. галоўнага рэдактара*) (Рэспубліка Беларусь)
М. Ф. Бакуновіч (Рэспубліка Беларусь)
С. Я. Гайдукевіч (Рэспубліка Беларусь)
А. А. Гіруцкі (Рэспубліка Беларусь)
Д. В. Дзятко (Рэспубліка Беларусь)
В. Г. Ігнатовіч (Рэспубліка Беларусь)
В. М. Кліпініна (Рэспубліка Беларусь)
З. С. Курбыка (Рэспубліка Беларусь)
А. П. Лабанаў (Рэспубліка Беларусь)
Л. А. Пергаменшчык (Рэспубліка Беларусь)
В. М. Пунчык (Рэспубліка Беларусь)
В. Д. Старычонак (Рэспубліка Беларусь)
І. А. Царык (Рэспубліка Беларусь)
І. І. Цыркун (Рэспубліка Беларусь)
І. У. Шасцітка (Рэспубліка Беларусь)

Адрас рэдакцыі:

Вул. Магілёўская, 37, пакой 124,
220007, Мінск,
тэл. 219-78-12
e-mail: vesti@bspu.by

Пасведчанне № 1353 ад 06.05.10.
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

Падпісана ў друк 23.09.16
Фармат 60×84 1/8. Папера афсетная.
Гарнітура *Арыял*. Друк афсетны.
Ум. друк. арк. 13,49. Ул.-выд. арк. 15,21.
Тыраж 100 экз. Заказ 524.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:

Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны
педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі
выдаўца друкаваных выданняў
№ 1/236 ад 24.03.14.
Ліцэнзія № 02330/448 ад 18.12.13.
Вул. Савецкая, 18,
220030, Мінск.
e-mail: izdat@bspu.by

*За дакладнасць інфармацыі, змешчанай
у навуковым артыкуле, аўтары нясуць
адказнасць у адпаведнасці з Законам
аб сродках масавай інфармацыі
Рэспублікі Беларусь*

Адказны сакратар Н. І. Смоліч

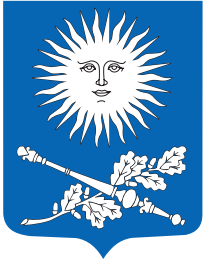
Рэдактар Н. І. Смоліч

Камп'ютарная вёрстка А. В. Мазоўка

Да ведама аўтараў

У адпаведнасці з загадам Вышэйшай атэстацыйнай камісіі ад 02.02.2011 г. № 26
часопіс «Вестні БДПУ. Серыя 1» уключаны ў Пералік навуковых выданняў Рэспублікі
Беларусь для апублікавання вынікаў дысертацыйных даследаванняў
па педагагічных, псіхалагічных, філалагічных навуках

Вести БГПУ

Ежеквартальный научно-методический журнал.
Издается с июня 1994 г.

№ 3(89) 2016

СЕРИЯ 1. Педагогика. Психология.
Филология

Главный редактор А. И. Жук

Редакционная коллегия:

А. В. Торхова (зам. главного редактора) (Республика Беларусь)
М. Ф. Бакунович (Республика Беларусь)
С. Е. Гайдукевич (Республика Беларусь)
А. А. Гируцкий (Республика Беларусь)
Д. В. Дятко (Республика Беларусь)
В. Г. Игнатович (Республика Беларусь)
В. Н. Клипинина (Республика Беларусь)
З. С. Курбыко (Республика Беларусь)
А. П. Лобанов (Республика Беларусь)
Л. А. Пергаменщик (Республика Беларусь)
В. Н. Пунчик (Республика Беларусь)
В. Д. Стариченок (Республика Беларусь)
И. А. Царик (Республика Беларусь)
И. И. Цыркун (Республика Беларусь)
И. В. Шеститко (Республика Беларусь)

К сведению авторов

В соответствии с приказом Высшей аттестационной комиссии от 02.02.2011 г. № 26 журнал «Весті БДПУ. Серія 1» включен в Перечень научных изданий Республики Беларусь для опубликования результатов диссертационных исследований по педагогическим, психологическим, филологическим наукам

Адрес редакции:

Ул. Могилевская, 37, к. 124,
220007, Минск,
тел. 219-78-12
e-mail: vesti@bspu.by

Свидетельство № 1353 от 06.05.10.
Министерства информации
Республики Беларусь

Подписано в печать 23.09.16
Формат 60×84 1/8. Бумага офсетная.
Гарнитура *Ариал*. Печать офсетная.
Усл. печ. л. 13,49. Уч.-изд. л. 15,21.
Тираж 100 экз. Заказ 524.

Издатель и полиграфическое исполнение:

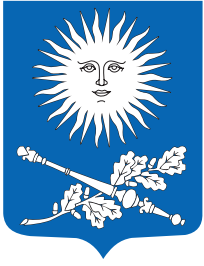
Учреждение образования «Белорусский
государственный педагогический
университет имени Максима Танка».
Свидетельство о государственной
регистрации издателя печатных изданий
№ 1/236 от 24.03.14.
Лицензия № 02330/448 от 18.12.13.
Ул. Советская, 18,
220030, Минск.
e-mail: izdat@bspu.by

*За точность информации, размещенной
в научной статье, авторы несут
ответственность в соответствии с Законом
о средствах массовой информации
Республики Беларусь*

Ответственный секретарь Н. И. Смолич

Редактор Н. И. Смолич

Компьютерная верстка Е. В. Мазовка

BSPU Bulletin

Quarterly scientific-methodical journal
Published since June 1994

№ 3(89) 2016

SERIES 1. Pedagogic. Psychology.
Philology

Editor-in-Chief A. Zhuk

Editorial Board:

H. Torkhava (*First Deputy Editor-in-Chief*) (Republic of Belarus)
M. Bakunovich (Republic of Belarus)
S. Gaydukevich (Republic of Belarus)
A. Girutski (Republic of Belarus)
D. Dzyatko (Republic of Belarus)
V. Ignatovich (Republic of Belarus)
V. Klipinina (Republic of Belarus)
Z. Kurbyka (Republic of Belarus)
A. Labanau (Republic of Belarus)
L. Pergamenshchyk (Republic of Belarus)
V. Punchyk (Republic of Belarus)
V. Starychonak (Republic of Belarus)
I. Tsaryk (Republic of Belarus)
I. Tsyrukun (Republic of Belarus)
I. Shastsitka (Republic of Belarus)

To authors

In compliance with the order of the Higher Attestation Commission from 02.02.2011 №26 the journal "BSPU Bulletin. Series 1" is included into the List of scientific publications of the Republic of Belarus for publishing the results of these research on Pedagogic, Psychology and Philology.

Editorial Office Contacts:

Mogilyovskaya street, 37, room 124
220007, Minsk,
Republic of Belarus.
Tel. 219-78-12
e-mail: vesti@bspu.by

Certificate No 1353 from 06.05.10
of the Ministry of Information
of the Republic of Belarus

Passed for printing 23.09.16
Format 60×84 1/8.
Offset paper.
Font *Arial*.
Offset printing.
Conventional printed sheet 13,49.
Publisher's signature 15,21.
Circulation 100 copies.
Order 524.

Publishing and printing: Educational establishment
"Belarusian State Pedagogical University named
after Maxim Tank".

Certificate about state registration
of publishers of printings No 1/236 from 24.03.14.
License No 02330/448 from 18.12.13.

Sovetskaya street, 18,
220030, Minsk,
Republic of Belarus.
e-mail: izdat@bspu.by

*Authors bear the responsibility for the accuracy
of the information placed in the research paper
in compliance with the Mass Media Law
of the Republic of Belarus*

Deputy Editor-in-Chief N. Smolich

Editor N. Smolich

Desktop Publishing A. Mazouka

Змест

Педагогіка

Жук А. И. РЕАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПЦИИ
НЕПРЕРЫВНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ
В ИНТЕРЕСАХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА 8

Кошман Д. М. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ
К ИССЛЕДОВАНИЮ АКМЕОЛОГИЧЕСКОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ 13

Шакун Т. А. ДИДАКТИЧЕСКИЕ СПОСОБНОСТИ
УЧИТЕЛЯ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН 18

Варанецкая-Лосик Е. И. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ
ОСНОВАНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ
КУЛЬТУРОТВОРЧЕСТВА У ДЕТЕЙ
ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА 22

Котловский А. В. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ
И ПРОБЛЕМЫ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА
ДЛЯ ЛИЦ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ
В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ 26

Быченко М. И. ОВЛАДЕНИЕ ДЕТЬМИ
ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА
С ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ НЕДОСТАТОЧНОСТЬЮ
УМЕНИЯМИ САМООБСЛУЖИВАНИЯ 31

Бялик О. В. ОСОБЕННОСТИ ПОЛОВОГО
ВОСПИТАНИЯ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ
В ШКОЛАХ СТРАН-ОСНОВАТЕЛЕЙ ЕВРОСОЮЗА 36

Деревинская А. А., Жудрик Е. В. РАЗВИТИЕ
КОММУНИКАТИВНЫХ И ТВОРЧЕСКИХ
СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ
НА БИОЛОГИЧЕСКИХ ЭКСКУРСИЯХ 40

Горбунова М. Б. МЕХАНИЗМЫ И УСЛОВИЯ
СОЦИАЛЬНО-ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ
ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА 46

Лобковская Е. А. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ
ОРИЕНТИРЫ ФОРМИРОВАНИЯ У БУДУЩИХ
ПЕДАГОГОВ НРАВСТВЕННОЙ САМОРЕГУЛЯЦИИ
ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ 50

Поддубская Е. А. КОГНИТИВНАЯ МОБИЛЬНОСТЬ
ПЕДАГОГА КАК ПРЕДМЕТ НАУЧНОГО
ИССЛЕДОВАНИЯ 55

Псіхалогія

Войтко О. К. ФОРМИРОВАНИЕ КАЧЕСТВ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ 63

Філалогія

Мовазнаўства

Флисак О. Ю. МАНИПУЛЯТИВНАЯ
СОСТАВЛЯЮЩАЯ КОСВЕННЫХ РЕЧЕВЫХ АКТОВ
В ЯЗЫКЕ СМИ 68

Ван Чжицян СЕМАНТИКА ПАРЕМИЙ
С КОМПОНЕНТОМ ТРУД В КИТАЙСКОМ ЯЗЫКЕ 72

Contents

Pedagogic

Zhuk A. I. REALIZATION OF THE CONCEPT OF
CONTINUOUS PEDAGOGICAL EDUCATION IN THE
REPUBLIC OF BELARUS IN THE INTERESTS
OF STABLE DEVELOPMENT OF THE SOCIETY 8

Koshman D. CONCEPTUAL APPROACHES
TO RESEARCHING THE ACMEOLOGICAL
COMPETENCE OF A FUTURE TEACHER 13

Shakun T. DIDACTIC SKILLS OF A TEACHER
AS A PEDAGOGICAL PHENOMENON 18

Varanetskaya-Losik Y. METHODOLOGICAL
BASES OF FORMATION OF CULTURAL
CREATIVITY IN CHILDREN OF PRESCHOOL AGE 22

Katlouskiy A. V. CONTEMPORARY STATE
AND PROBLEMS OF PHYSICAL CULTURE
AND SPORTS FOR PEOPLE WITH DISABILITIES
IN THE REPUBLIC OF BELARUS 26

Bychanok M. MASTERING SKILLS OF
SELF-SERVICE BY PRESCHOOL CHILDREN
WITH INTELLECTUAL INSUFFICIENCY 31

Byalik O. FEATURES OF SEXUAL EDUCATION
OF YOUNG STUDENTS IN SCHOOLS OF
THE FOUNDING OF THE EUROPEAN UNION 36

Derevinskaya A. A., Zhudrik Ye. V. DEVELOPING
COMMUNICATIVE AND CREATIVE ABILITIES
OF PUPILS ON BIOLOGICAL EXCURSIONS 40

Gorbunova M. B. THE WAYS AND CONDITIONS
OF SOCIAL AND PERSONAL DEVELOPMENT
OF PRIMARY SCHOOL AGE CHILDREN 46

Labkouskaja E. A. CONCEPTUAL FORMING
ORIENTATIONS FOR THE FUTURE TEACHERS
OF MORAL SELF-REGULATION HEALTHY LIFESTYLE 50

Poddubskaya Ye. A. COGNITIVE MOBILITY
OF EDUCATOR AS A SUBJECT OF RESEARCH 55

Psychology

Voytko O. K. FORMING THE QUALITIES OF
PROFESSIONAL SPEECH ACTIVITY OF PSYCHOLOGY
STUDENTS IN THE COURSE OF LEARNING PROCESS 63

Philology

Linguistics

Flisak O. Yu. MANIPULATIVE CONSTITUENT
OF INDIRECT SPEECH ACTS
IN MASS MEDIA LANGUAGE 68

Van Chzhitsyan SEMANTICS OF PROVERBS
WITH THE COMPONENT "LABOR" IN THE CHINESE
LANGUAGE 72

Filippovich M. CLASSIFICATION OF THE
VOCABULARY OF PERCEPTION MODALITIES
IN THE SYSTEM OF THE RUSSIAN LANGUAGE 75

<i>Филиппович М. О.</i> КЛАССИФИКАЦИЯ ЛЕКСИКИ МОДАЛЬНОСТЕЙ ВОСПРИЯТИЯ В СИСТЕМЕ РУССКОГО ЯЗЫКА	75	<i>Bukaeva E. V.</i> ONOMASIOLOGICAL STRUCTURE OF RUSSIAN COMPOSITE ADJECTIVES (BY THE EXAMPLE OF THE WORKS OF I.A.BUNIN)	81
<i>Букаева Е. В.</i> ОНОМАСИОЛОГИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА РУССКИХ КОМПОЗИТНЫХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ (НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ И. А. БУНИНА).....	81	<i>Kochergo D. Ch.</i> MAIN MEANS OF LANGUAGE EXPLICATION OF THE CATEGORY OF QUANTITATIVENESS IN THE BELARUSIAN AND ENGLISH LANGUAGES ON THE BASIS OF SUBSTANTIVES	86
<i>Кочерго Д. Ч.</i> ОСНОВНЫЕ СРЕДСТВА ЯЗЫКОВОЙ ЭКСПЛИКАЦИИ КАТЕГОРИИ КВАНТИТАТИВНОСТИ В БЕЛОРУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ НА МАТЕРИАЛЕ СУБСТАНТИВОВ	86	<i>Lamaka P. R.</i> CONVEYING THE FRENCH PHONEMES /O/ I / ɔ/ IN PRACTICAL TRANSCRIBING CULTURE-SPECIFIC PROPER NAMES INTO THE BELARUSIAN LANGUAGE	90
<i>Ламака П. Р.</i> ПЕРЕДАЧА ФРАНЦУЗСКИХ ФАНЕМ /o/ I /ɔ/ ПРЫ ПРАКТЫЧНАЙ ТРАНСКРЫПЦЫИ НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ БЕЗЭКВІВАЛЕНТНЫХ УЛАСНЫХ ІМЁН.....	90	<i>Ratsko M. A.</i> STRUCTURE OF CONNOTATIONS AND ITS INTERPRETATION IN LINGUISTIC LITERATURE	96
<i>Ратько М. А.</i> СТРУКТУРА КОННОТАЦИЙ И ЕЕ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ В ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	96	Studies in Literature	
Літаратуразнаўства		<i>Bazar N. N.</i> EPIGRAPH IN THE BALLADS OF VIKTOR SHNIP	101
<i>Базар Н. М.</i> ЭПИГРАФ У БАЛАДАХ ВІКТАРА ШНІПА ...	101	<i>Tarasova E. V.</i> THE MOTIVE OF DREAMS IN ARTISTIC PICTURE OF H. P. LOVECRAFT'S WORLD	106
<i>Тарасова Е. В.</i> МОТИВ СНОВИДЕНИЙ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КАРТИНЕ МИРА Г. Ф. ЛАВКРАФТА.....	106	<i>Ulker Adilkyzy Dadashova</i> IRAQI-TURKMEN WEDDING CEREMONY AND SUMERIAN TRACE	110
<i>Улькер Адилькызы Дадашова</i> ИРАКО-ТУРКМЕНСКИЙ СВАДЕБНЫЙ ОБРЯД И ШУМЕРСКИЙ СЛЕД.....	110		

Літаратуразнаўства

УДК [821.161.3:82–144] В. Шніп

ЭПІГРАФ У БАЛАДАХ ВІКТАРА ШНІПА

Н. М. Базар,
*аспірант кафедры беларускай
літаратуры і культуры БДПУ*

Паступіў у рэдакцыю 19.04.16

UDC [821.161.3:82–144] V. Shnip

EPIGRAPH IN THE BALLADS OF VIKTOR SHNIP

N. N. Bazar,
*Post-Graduate Student of the Department
of Belarusian Literature and Culture, BSPU*

Received on 19.04.16

У артыкуле разгледжана спецыфіка ўжывання эпіграфа ў паэзіі В. Шніпа (на прыкладзе балада), што дазволіла выявіць інтэртэкстуальнасць і паратэкстуальнасць як два асноўныя тыпы ўзаемадзеяння паміж баладамі В. Шніпа і тэкстамі беларускіх паэтаў.

Эпіграф – асноўны від цытавання ў баладах В. Шніпа. Крыніцай інтэртэкстэму у гэтых вершах паэта стала мастацкая літаратура, пераважна паэзія. Ужытыя адзінкі інтэртэксту – сродкі выражэння міжтэкставых сувязяў, якія адлюстроўваюць зварот да культурных і гістарычных каштоўнасцей.

Асноўная функцыя эпіграфа ў баладах В. Шніпа – інфарматыўная: эпіграф задае тэму, якую працягвае тэкст балады, акрэслівае яго ідэю, фармулюе галоўную думку. Акрамя таго, інтэртэкстэма ў баладах паэта дазваляе раскрыць праблему твора, актывізаваць чытацкую думку, яна выклікае пэўныя асацыяцыі і вызначаецца лаканічнасцю, ёмістасцю, афарыстычнасцю.

Ключавыя словы: эпіграф, цытата, рэмінісцэнцыя, інтэртэкстуальнасць, інтэртэкстуальны знак, паратэкстуальнасць, метазнак, Віктар Шніп.

In the article the specification of use of the epigraph in V. Shnip's poetry (by the example of ballads) is considered, that allows to elicit intertextuality and paratextuality as two main types of interaction between Shnip's ballads and texts of Belarusian poets.

Epigraph is the main type of quotation in V. Shnip's ballads. Fiction, preferably poetry, became a source intertexteme in his poems. The used units of the intertext are the means of expression of intertextual relations which portray the appeal to cultural and historical values.

The main function of the epigraph in V. Shnip's ballads is informative: the epigraph sets the subject which continues the text of the ballad, defines the thought, forms the main idea. In addition, the intertexteme in ballads of the poet allows to reveal the work problem, to activate reader's thought, it causes certain associations and is characterized by laconicism, content, aphoristic character.

Keywords: epigraph, quotation, reminiscence, intertextuality, intertextual sign, paratextuality, metacharacter, Victor Shnip.

У большай ці меншай ступені ў творчасці кожнага сучаснага пісьменніка прысутнічаюць звароты да вядомых папярэднікаў, дзеечаў нацыянальнай гісторыі і культуры, да іх творчасці, іх заслуг перад народам. Віктар Шніп – адзін з тых сучасных паэтаў, хто ў сваіх творчых пошуках час ад часу звяртаецца менавіта да іх мастацка-літаратурнай спадчыны. Для ўзмацнення вобразнасці выказанай думкі паэт у вершаваных творах ужывае цытаты беларускіх пісьменнікаў, часта выказванні класікаў беларускай літаратуры. У большасці выпадкаў – гэта вершаваныя ці праязныя радкі напісаных у першай палове XIX ст. твораў. Вельмі яркая гэта бачна на прыкладзе эпіграфаў, што В. Шніп выкарыстоўвае ў баладах. Менавіта розныя аспекты прымянення эпіграфа ў баладах пісьменніка дазваляюць

акрэсліць асобныя задачы, якія вырашаюцца ў артыкуле: 1) вызначыць мэтазгоднасць ужывання эпіграфаў у гістарычных баладах В. Шніпа; 2) выявіць тыпы ўзаемадзеяння паміж тэкстамі В. Шніпа і беларускіх паэтаў, якія фарміруюцца са з'яўленнем эпіграфаў.

Па вызначэнні літаратуразнаўцы В. Рагойшы, эпіграф «(ад грэчаскага *epigraphē* – надпіс) – цытата, крылатыя словы, што ставяцца пасля загаловка ці перад асобнымі раздзеламі і выяўляюць іх змястоўную сутнасць» [1, с. 107–108]. А наўмыснае ці міжвольнае ўзнаўленне пісьменнікам ці паэтам вобразаў, асобных выказванняў ці рытміка-сінтаксічных канструкцый іншых аўтараў ужо па сваёй сутнасці з'яўляецца рэмінісцэнцыяй. Згодна са «Слоўнікам агульнага і параўнальнага літаратуразнаўства», рэмініс-

цэнцыя – разнавіднасць запазычання, прытое-нае (незадакументаванае) пасланне ці літаратурная цытата з неназванай крыніцы, своеасаблівая паралель да першатэксту [2, с. 475].

Навукоўцы лічаць, што эпіграфы да твораў з’явіліся ў канцы XIV – пачатку XV ст. Упершыню эпіграф адзначылі ў «Хроніках» Фруасара (1404 г.). Распаўсюджанне ён атрымаў у канцы XVIII – пачатку XIX ст. Даволі часта эпіграф сустракаецца ў творах В. Гюго, В. Жукоўскага, А. Пушкіна, М. Лермантава, А. Блока, Г. Ахматавай, у беларускіх мастакоў слова Ф. Багушэвіча, М. Багдановіча, П. Броўкі, Н. Мацяш, Р. Барадуліна і інш. Выкарыстанне эпіграфу ў паэзіі звязана і з творчай асобай паэта, і са стылем канкрэтнага аўтара. Крыніцамі эпіграфу ў паэзіі з’яўляюцца вусная народная творчасць (прыказкі, прымаўкі, песні), афарызмы вядомых асоб, творчасць пісьменнікаў усіх краін і эпох, таксама як і ўласная творчасць аўтара.

Звернемся да некаторых эпіграфу ў баладах В. Шніпа. У пераважнай большасці з іх паэт аднаўляе рытміка-сінтаксічныя канструкцыі, вядомыя ў творах беларускіх паэтаў. Тым самым ён адсылае чытача не толькі да твора ці творчасці канкрэтнага аўтара, але ад яго і да ўнутранага свету героя таго ці іншага твора. Эпіграф даецца ў вершах адразу пасля загалюка: ён знаходзіцца над тэкстам і суадносіцца з ім як з цэлым. У працы «Інтэртэкст у свеце тэкстаў» Н. Фацеева адзначае, што якраз эпіграф з’яўляецца наступнай ступенню пранікнення ў тэкст пасля загалюка. У баладах В. Шніпа эпіграф выступае ў якасці кампазіцыйнага прыёма, які выконвае ролю экспазіцыі. З яго дапамогай паэт звязвае тэкст з загалюкам і тлумачыць змест цэлага. Дзякуючы такому прыёму ўнутраны сэнс балады напайняецца дадатковымі значэннямі, высвечваецца іншымі сваімі гранямі.

У большасці выпадкаў балады, дзе ёсць эпіграф, – гэта перш за ўсё балады-прывячэнні вядомым дзеячам беларускай гісторыі і культуры. А ў якасці эпіграфа да іх В. Шніп ужывае цытаты. «Цытаты атрымліваюць новае жыццё, новае прымяненне ў структуры розных твораў. Але разам з тым склад цытаты, яе экспрэсія ўздзейнічае на яе літаратурнае ўжыванне, бывае нават прадвызначае сітуацыю і стылістычныя адценні яе выкарыстання» [3, с.172].

Даследчыца Н. Кузьміна адзначае, што «цытатыя ў літаратуры прадыктавана ў першую чаргу асаблівасцямі творчага суб’екта, складам яго розуму, традыцый, паэтычнай культурай» [4, с. 117]. Гэта яскрава выяўляецца ў творчасці паэта-інтэлектуала В. Шніпа. Але менавіта ад чытача залежыць успрыманне і інтэрпрэтацыя пададзенай аўтарам твора цытаты. Н. Кузьміна

сцвярджае, што «ўніверсальнай яго (эпіграфа – Н. Б.) функцыяй як у мастацкім, так і не ў мастацкім тэксце з’яўляецца (як у любой цытаце) дыялагізуючая: эпіграф – адзін са спосабаў увядзення іншага пункту гледжання, іншай сэнсавай пазіцыі» [4, с. 148]. Яна дадае, што «дзве асноўныя функцыі эпіграфа – інфарматыўная і формаўтваральная», а «інфармацыя, што ўводзіцца эпіграфам, можа быць двух тыпаў: інфармацыя пра аўтара (творчага суб’екта), які выбірае эпіграф з пэўнай тэкставай і культурнай парадэгмы, і інфармацыя аб наступным за эпіграфам тэксце» [4, с. 148].

Так, «Балада Паўліны Мядзёлкі» адрасуецца выдатнаму дзеячу беларускай культуры: паэта, аўтару публіцыстычных і мемуарных твораў, артысты, кіраўніку харавых і драматычных калектываў, заслужанаму дзеячу культуры БССР. У гэтым творы В. Шніп выкарыстоўвае ў якасці эпіграфа радок з верша Я. Купалы «Снілася дзяўчыне»: «Снілася дзяўчыне... Я. Купала» [5, с. 90] (пасля эпіграфа пазначана імя аўтара, якому належыць цытата). Гэтым самым паэт нагадвае чытачу падзеі 30-х гг. XX ст., калі беларускую артыстку арыштавалі падчас яе лячэння ў Маскве па справе «Саюза вызвалення Беларусі». Даведаўшыся аб арышце Паўліны Мядзёлкі, Я. Купала піша верш «Снілася дзяўчыне»: «Снілася дзяўчыне / Квяцістае поле, / А на яве выйшла – / Палыны, уголле. / Снілася дзяўчыне / Воля і багацтва, / А на яве выйшла – / Няволя, жабрацтва. / Снілася дзяўчыне / Дома жыць да смерці, / А на яве выйшла – / У чужых памерці» [6, с. 156]. У В. Шніпа чытаем: «Снілася дзяўчыне залатое ранне, / Снілася дзяўчыне вечнае каханне» [5, с. 90]. Гэтыя радкі з’яўляюцца рэмінісцэнцыяй на ўсё згаданы верш Я. Купалы. Сны, што сніла дзяўчына, лірычная гераіня верша беларускага класіка, сугучныя тым снам, што сніла дзяўчына, лірычная гераіня балады В. Шніпа. Тут эпіграф дае падказку чытачу аб тым, пра што пойдзе размова ў вершы. Дзявочыя сны ў пераважнай большасці – сны аб нечым добрым, шчаслівым, аб тым, што хочацца атрымаць і да чаго імкнецца, як мінімум у марах, маладая беларуска. Аднак шматкроп’е ў канцы эпіграфа «Снілася дзяўчыне...» [5, с. 90] дае падставу меркаваць, што не ўсё так хораша, як падаецца на першы погляд: сны і рэальнае жыццё антанімічныя. Беларуская дзяўчына, першая купалаўская Паўлінка, застаўшыся адна, без родзічаў, трагічна пайшла з жыцця, так і не дачакаўшыся выхаду ў свет кнігі сваіх мемуараў «Сцежкамі жыцця». А сны лірычнай гераіні балады В. Шніпа, як і лірычнай гераіні верша Я. Купалы, так і засталіся прыгожымі снамі. Эпіграф-цытата ў «Баладзе Паўліны Мядзёлкі» дыялагічны. Як адзначае Н. Кузьміна, «цытатыя – працэс энергаабмену паміж прататэкстам

(прататэкстамі) і метатэкстам. Цытата (у шырокім сэнсе) – інтэртэкстуальны знак з высокім энергетычным патэнцыялам, што дазваляе яму перамяшчацца ў часе і ў прасторы інтэртэксту, назапашваючы культурныя сэнсы і тым павялічваючы імпліцытную энергію» [4, с. 99].

Але ў «Баладзе Паўліны Мядзёлкі» палемікі паміж Шніпам і Купалам тут няма: думка, заяўленая ў эпіграфі-цытаце (інтэртэкстуальны знак, метазнак), супадае з пазіцыяй аўтара метатэксту. Выкарыстаны паэтам гэты невялікі інтэртэкстуальны знак адразу засяроджвае ўвагу чытача на асноўным змесце яшчэ не прачытанага ім твора. «Менавіта ў паэзіі, асабліва ў так называемай чыстай лірыцы, літаратурная цытата, яўная ці скрытая, аказваецца найбольш яркім, семантычна і энергетычна ёмкай інтэртэкстуальным знакам» [4, с. 118]. Такія спасылкі для чытача, спецыяльна ўведзеныя В. Шніпам у сваіх тэкстах, узабагачаюць яго балады, робяць іх больш змястоўнымі.

Пэўная цытата і канкрэтная спасылка на першакрыніцу ці ўказанне на аўтара радкоў, як гэта відавочна на прыкладзе эпіграфа да «Балады Паўліны Мядзёлкі», даюць падставу размежаваць цытаты на асобныя класіфікацыйныя групы: цытаты, што суадносяцца з адным тэкстам, і цытаты, што суадносяцца з рознымі тэкстамі. Пра такую асаблівасць мастацкага тэкста піша і Н. Кузьміна: «Прысутнасць у тэксце дзвюх і больш цытатных адзінак можа ўспрымацца як прыём наўмыснага ці ненаўмыснага выдзялення інтэртэксту. У гэтым выпадку цытаты выступаюць як узаемныя актуалізатары. Тут можна супрацьпаставіць дзве класіфікацыйныя групы: цытаты, суадносныя з адным тэкстам; цытаты, суадносныя з рознымі тэкстамі» [4, с. 33]. В. Шніп спецыяльна ўказвае аўтара радкоў, узятых ім у якасці эпіграфа, што сведчыць аб наяўнасці ў гэтых баладах дзвюх цытатных адзінак.

Да «Балады Адольфа Клімовіча» В. Шніп дадае эпіграф: «*Беларусь, твой народ дачакаецца / Залацістага яснага дня... М. Багдановіч*» [5, с. 94]. У вершы М. Багдановіча, назва якога даецца па першым радку, паэт-класік звяртаецца і да сваіх сучаснікаў, і да будучых пакаленняў: «*Беларусь, твой народ дачакаецца / Залацістага, яснага дня. / Паглядзі, як усход разгараецца. / Сколькі ў хмарках залётных агня...*» [7, с. 92]. В. Шніп жа прыгадвае іншае імя – А. Клімовіча, заходнебеларускага грамадска-палітычнага дзеяча, які ў лютым 1953 г. быў прысуджаны да вышэйшай меры пакарання ваенным трыбуналам Маскоўскай ваеннай акругі, а ў красавіку таго ж года расстрэл замянілі на 25 гадоў зняволення. З лагера ў 1956 г. ён вярнуўся ў Вільню, дзе і памёр у 1970 г. У «Баладзе Адольфа Клімовіча» чуваць не толькі думкі і перажыванні паэта аб

лёсе роднай зямлі, але і надзея на тое, што Беларусь дачакаецца, калі ж над ёй нарэшце ўзйдзе сонца, як і ўпэўненасць у тым, што яно абавязкова ўзйдзе, няхай ён, паэт, і не дачакаецца гэтага ўзыходу: «*Але Беларусь яшчэ за небасхілам, / і ў сэрцы тваім не памерла, і будзе / З табою і ў святы святыя, і ў будзень, / Бо з роду крывіцакага ты – назаўсёды, / Бо рунь зноў праб'ецца з-пад снегу і лёду... / ... і нашы героі, і нашы святыя, / Што верылі: нават калі іх не будзе, / Не знікне Айчына – ёсць крывіцкія людзі...*» [5, с. 95].

У эпіграфіках да асобных балад В. Шніп выкарыстоўвае рэмінісцэнцыю на багдановічаўскія творы. Напрыклад, у «Баладзе сцен» паэт згадаў словы М. Багдановіча: «*Што ж будзе, як дрогне, як рухне яна? / Каго пад сабой пахавае?*» [8, с. 74], узятыя з «Песняў беларускага мужыка». Так, тэма народа, яго цяжкага лёсу, горкай долі працягнута В. Шніпам услед за М. Багдановічам. І А. Клімовіч, і М. Багдановіч, і В. Шніп – беларусы, сэрца і душа якіх балела і баліць аб роднай зямлі, аб беларускім народзе, што выразна выяўляецца і ў творчасці, і ў грамадскай дзейнасці славутых дзеячаў культуры. Рэмінісцэнцыі на тэмы і вобразы багдановічаўскіх твораў у баладах В. Шніпа актуалізуюць пастаўленыя пісьменнікамі праблемы, даюць матэрыял для новых разваг аб дзейнасці А. Клімовіча ды і многіх іншых змагароў за права беларускага народа на сваю незалежнасць.

Барацьба славуных дачок і сыноў беларускага народа, хваляванні за лёс Беларусі і беларусаў, суперажыванне разам з імі, чаканне, спадзяванне, надзея на лепшае ў лёсе краіны, у лёсе землякоў гучаць у радках шніпаўскіх балад. А цытатныя адзінкі (эпіграфы), што прысутнічаюць у шэрагу гэтых балад, указваюць на перасячэнне тэкстаў сучаснага паэта з тэкстамі яго суайчыннікаў-папярэднікаў на інтэртэкстуальным полі сучаснага літаратурнага працэсу ў Беларусі: «*За родную краіну, звычай і мову, / за гонар грудзю ўставайце. К. Каганец*» [5, с. 60], «*Народ, які меў сваю дзяржаўнасць, / мусіць мець яе зноў... М. Доўнар-Запольскі*» [5, с. 61], «*Беларусь, твой народ дачакаецца / Залацістага яснага дня... М. Багдановіч*» [5, с. 94], «*На Беларусі вада з крыві, / палеткі з курганоў і крыжоў. П. Шукайла*» [5, с. 102], «*Беларусь больш не стане крыжам / Пры дарозе з Хрыстом распятым. С. Дарожны*» [5, с. 107].

Пераважная частка эпіграфікаў-цытат належыць тым асобам, каму прысвечана пэўная балада. Напрыклад, вершаваныя радкі К. Каганца паэт выкарыстаў у якасці эпіграфа да «Балады Каруся Каганца», словы М. Доўнар-Запольскага – да «Балады Мітрафана Доўнар-Запольскага», урыўкі з паэзіі С. Дарожнага – да «Балады Сяргея Дарожнага», вершы П. Шукайлы – да «Балады Паўлюка Шукайлы». Разам з тым, як адзначана

вышэй, сустракаюцца эпіграфы-цытаты з беларускіх класікаў (М. Багдановіча, Я. Коласа, У. Караткевіча), ужытыя ў баладах, якія прысвячаюцца іншым дзеячам беларускай гісторыі і культуры.

У большасці балад у якасці эпіграфаў узяты вершаваныя радкі, радзей – радкі праязныя. Напрыклад, эпіграф да «Балады Францішка Багушэвіча»: «*Яснавяльможнай пані, напэўна, вядома, што яе высакароднаму сыну я абавязаны ўсёй сваёй будучыняй; мабыць, і да сённяшняга дня я абіваў бы без усякай карысці віленскі брук, калі б не ягоная шляхетная дапамога...*» *3 ліста Ф. Багушэвіча да А. Карловіч ад 26 жніўня 1865 г., Нежын*» [8, с. 20].

У эпіграфіках утрымліваецца неаднолькавая інфармацыя пра аўтарскі тэкст, які ідзе пасля яго. Напрыклад, караткевічаўскія словы «*На Беларусі Бог жыве*», выкарыстаныя ў якасці эпіграфа да «Балады Турава» [8, с. 17], выяўляюць ідэю твора, даюць зместава-канцэптуальную інфармацыю: Бог любіць беларускую зямлю – і таму «*Беларусь жыве*», бо «*На Беларусі Бог жыве*» [8, с. 17].

Эпіграф, што задае тэму, якую падхоплівае наступны тэкст, утрымлівае таксама зместава-фактуальную інфармацыю. Гэта відаць на прыкладзе эпіграфа да «Балады Паўлюка Шукайлы»: «*На Беларусі вада з крыві, / палеткі з курганой і крыжоў. П. Шукайла*» [5, с. 102]. П. Шукайла быў расстраляны па прысуду ваеннай калегіі Вярхоўнага суда СССР у 1939 г. Ён быў адным з тых грамадскіх актывістаў, прадстаўнікоў беларускай інтэлігенцыі, якія сталі ахвярамі палітычных рэпрэсій. Больш паэта за родную краіну, за тысячы загінуўшых, застрэленых, змардаваных у турмах землякоў гучыць у кожным радку балады.

Эпіграф можа мець зместава-падтэкставую інфармацыю, але гэта бывае надзвычай рэдка. І такіх, каб утрымлівалі ў сабе толькі такую інфармацыю, сярод эпіграфаў да балад В. Шніпа мы не знайшлі, аднак зместава-падтэкставая інфармацыя ёсць у эпіграфіках да іншых вершаў паэта. Наогул, часцей за ўсё эпіграф адначасова можа змяшчаць розныя віды інфармацыі.

Эпіграф – гэта асноўны від цытавання ў баладах В. Шніпа. У якасці крыніцы інтэртэксту паэт у першую чаргу выкарыстоўваў мастацкую літаратуру, пераважна, паэзію. Ужытыя адзінкі

інтэртэксту – сродкі выражэння міжтэкставых сувязяў, якія адлюстроўваюць зварот паэта да культурных і гістарычных каштоўнасцей. Зварот да такіх адзінак з’яўляецца асаблівасцю мовы сучаснай беларускай літаратуры ў цэлым і мовы паэзіі В. Шніпа ў прыватнасці.

Эпіграф займае пэўнае месца ў творчасці В. Шніпа. У баладах паэта ён графічна аформлены: знаходзіцца пасля загалова з правага боку на пэўнай адлегласці ад першага радка балады. Тут эпіграфы-цытаты не атрыбуціраваны, у адзінкавых выпадках прамаркіраваны двукосем, некаторыя выдзелены курсівам. Напрыклад, у зборніку «Балада камянёў: паэзія і проза» эпіграф-цытата выдзелены курсівам, імя аўтара даецца без такога выдзялення. У зборніку «Проза і паэзія агню» наадварот: эпіграф-цытата не пазначаны курсівам, курсівам напісана імя яго аўтара. Пасля кожнага эпіграфа ўказана аўтарства, першакрыніца цытаты – дадатковыя звесткі. Дзякуючы гэтаму, чытач, асацыятыўная памяць якога дрэнная, які слаба начытаны і малаадукаваны, вызначае эпіграф і яго першакрыніцу. Чытач-інтэлектуал з лёгкасцю ўстанаўлівае ўсе ланцужкі ўзаемадзеяння тэкстаў, знаходзячы ў творы новыя сэнсы.

Асноўная функцыя эпіграфаў у баладах паэта – інфарматыўная: эпіграф задае тэму, якую далей працягвае тэкст (у «Баладзе Паўліны Мядзёлкі» эпіграф: «Снілася дзяўчыне...»); эпіграф вызначае ідэю верша (эпіграф да «Балады Турава» – «На Беларусі Бог жыве»). Уладзімір Караткевіч). Роля эпіграфа заключаецца ў тым, каб выказаць галоўную ідэю і тэму твора. Ён падкрэслівае праблему твора, актывізуе чытацкую думку, выклікае пэўныя асацыяцыі, а таксама вызначаецца лаканічнасцю і афарыстычнасцю.

Выкарыстанне В. Шніпам цытат у якасці эпіграфаў да балад дае падставу сцвярджаць, што паміж яго вершамі і творами беларускіх паэтаў, радкі з якіх ён згадвае ў якасці эпіграфаў, існуюць наступныя тыпы ўзаемадзеяння тэкстаў: інтэртэкстуальнасць (у баладах В. Шніпа прысутнічае як мінімум адзін тэкст) і паратэкстуальнасць (адносіны тэксту да сваёй назвы і эпіграфа). Дзякуючы эпіграфам, В. Шніп мае магчымасць узабагачаць сучасную беларускую эстэтычную думку, арыентаваць сучаснага чытача на лепшыя паэтычныя ўзоры беларускай мастацкай літаратуры.

ЛІТАРАТУРА

1. *Рагойша, В. П.* Літаратуразнаўчы слоўнік / В. П. Рагойша. – Мінск : Народная асвета, 2009. – 304 с.
2. *Волков, А.* Лексикон загального та порівняльного літературознавства / А. Волков [і інш.] ; кір. проекту А. Волков. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 636 с.
3. *Виноградов, В. В.* О языке художественной литературы / В. В. Виноградов. – М. : Гослитиздат, 1959. – С. 167 – 258.

REFERENCES

1. *Ragoysha, V. P.* Litaraturaznauchy slounik / V. P. Ragoysha. – Minsk : Narodnaya asveta, 2009. – 304 s.
2. *Volkov, A.* Leksykon zagalnogo ta porivnyalnogo literaturознавства / A. Volkov [i insh.] ; kir. projektu A. Volkov. – Chernivtsi : Zoloti lytavry, 2001. – 636 s.
3. *Vinogradov, V. V.* O yazyke khudozhestvennoy literatury / V. V. Vinogradov. – M. : Goslitizdat, 1959. – S. 167-258.

-
4. *Кузьмина, Н. А.* Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка / Н. А. Кузьмина. – 5-е изд. М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ». – 2009. – 272 с.
  5. *Шніп, В. А.* Проза і паэзія агню : вершы, аповесць, эсэ / В. А. Шніп. – Мінск : Маст. літ., 2010. – 318 с.
  6. *Купала, Я.* Поўны збор твораў : у 9 т. / Я. Купала. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1997. – Т. 3 : Вершы, пераклады. – 342 с.
  7. *Багдановіч, М.* Вершы / М. Багдановіч. – Мінск : «Юнацтва», 1981. – 130 с.
  8. *Шніп, В. А.* Балада камянёў: паэзія і проза / В. А. Шніп. – Мінск : Маст. літ., 2006. – 318 с.
4. *Kuzmina, N. A.* Intertekst i yego rol v protsessakh evolyutsii poeticheskogo yazyka / N. A. Kuzmina. – 5-ye izd. M. : Knizhnyy dom “LIBROKOM”. – 2009. – 272 s.
  5. *Shnip, V. A.* Proza i paeziya agnyu : vershy, apovests, ese / V. A. Shnip. – Minsk : Mast. lit., 2010. – 318 s.
  6. *Kupala, Ya.* Pouny zbor tvorau : u 9 t. / Ya. Kupala. – Minsk : Mastatskaya litaratura, 1997. – T. 3 : Vershy, peraklady. – 342 s.
  7. *Bagdanovich, M.* Vershy / M. Bagdanovich. – Minsk : „Yunatstva“, 1981. – 130 s.
  8. *Shnip, V. A.* Balada kamyanyou: paesiya i proza / V. A. Shnip. – Minsk : Mast. lit., 2006. – 318 s.